

**Таранченко О. М.,**  
доктор педагогічних наук,  
старший науковий співробітник,  
головний науковий співробітник  
Інституту спеціальної педагогіки і психології  
імені Миколи Ярмаченка НАПН України  
ukreditor@ukr.net

## **КОНЦЕПТУАЛЬНІ КЛАСТЕРИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ЗАДЛЯ ВТІЛЕННЯ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД**

*Анотація. У статті аналізуються основні концептуальні кластери (ціннісно-світоглядний, організаційно-структурний та технологічно-змістовий) та ключові підходи інклюзивної освіти, які мають певним чином трансформуватися у повоєнний період. Підкреслюється необхідність переосмислення інклюзивної парадигми зважаючи на актуальні виклики, коли головною метою стає відновлення системи освіти для дітей, які пережили війну. Зокрема, зміни мають відбуватися у підходах до організації освітнього середовища, навчального процесу та супроводу дітей з особливими освітніми потребами.*

*Ключові слова: інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, підходи інклюзивної освіти, інклюзивне освітнє середовище, супровід.*

*Abstract. The article analyzes the main conceptual clusters (value-based, organizational-structural and technological-content) and key approaches to inclusive education, which should be transformed in a certain way in the post-war period. The need to rethink the inclusive paradigm is emphasized, taking into account current challenges, when the main goal is to restore the education system for children who survived the war. In particular, changes should occur in approaches to organizing the educational environment, the educational process and supporting children with special educational needs.*

*Keywords: inclusive education, children with special educational needs, inclusive education approaches, inclusive educational environment, support.*

Інклюзивна освіта, як соціально-педагогічний феномен, базується на синергетично взаємопов'язаних і взаємообумовлених концептуальних кластерах: ціннісно-світоглядному, організаційно-структурному, технологічно-змістовому. Вони є своєрідним каркасом, що чітко структурує усвідомлення ідей інклюзивної парадигми, розуміння механізмів організації інклюзивного середовища, а також побудови стратегії діяльності всіх ключових суб'єктів у межах такого освітнього середовища. Коротко охарактеризуємо їх.

У межах ціннісно-світоглядного кластеру обґрунтовується необхідність формування цінностей і світогляду, які підтримують ідею рівності, соціальної справедливості та інклюзивності в освітньому середовищі; морально-етичні постулати, зокрема повага до гідності кожної особистості, толерантність,

прийняття людського різноманіття та ін., що є основою інклюзивної парадигми. Наразі сутнісне розуміння позицій цього концептуального кластеру беззаперечно поглиблюються зважаючи на складні обставини, що постали перед всіма учасниками освітнього процесу і загалом громадянами нашої країни в роки війни. Цей надскладний час кристалізує суспільні цінності, що впливає й на освітню сферу. Так, зокрема:

- сформувався новий рівень соціальної згуртованості та взаємопідтримки серед учасників освітнього процесу;
- посилилося розуміння важливості соціальної справедливості, особливо щодо дітей, які постраждали від війни (внутрішньо переміщені, діти з травматичним досвідом та ін.);
- потреба у психологічній підтримці дітей з ООП стала критичною, що вимагає зміни пріоритетів у формуванні толерантності, емпатії та взаємоповаги. Тощо.

У повоєнний період цей кластер зазнає подальших трансформацій, як от:

- наголос зміщуватиметься на відновлення довіри між учасниками освітнього процесу та пріоритетність реабілітації дітей, які пережили травматичні події;

- освітні програми можуть включати навчання «миротворчих компетенцій», що формуватимуть культуру ненасильства та взаєморозуміння;

- категорія дітей з ООП ймовірно розшириться з приєднанням групи «дітей, які зазнали наслідків війни» (наприклад, діти військовослужбовців; діти, котрі втратили батьків). Тощо.

*Організаційно-структурний кластер* стосується безпосередньо двох важливих компонент розбудови інклюзивної освіти: створення організаційних механізмів, які забезпечують належні умови для залучення учнів з ООП в освітній процес; всі аспекти, що стосуються функціонування нових освітніх структур (як от інклюзивні класи, команди психолого-педагогічного супроводу, інклюзивно-ресурсні центри, інші інституції, підготовка педагогічних кадрів). Війна значно ускладнила організацію інклюзивного навчання, що потребувало адаптації механізмів функціонування освітньої системи:

- частина дітей з ООП опинилася у зоні бойових дій або вимушено евакуювалася, що потребувало створення мобільних освітніх структур (онлайн-школи, виїзні консультаційні центри, кризові навчальні хаби тощо);
- виникла необхідність у нових формах співпраці між освітніми закладами, волонтерськими та гуманітарними організаціями для забезпечення ресурсів для дітей з ООП;
- інклюзивно-ресурсні центри переорієнтувалися на екстрену психологічну допомогу та соціальний супровід дітей з інвалідністю та посттравматичними розладами. Тощо.

Після завершення війни цей кластер має розвиватися у таких напрямках як от, наприклад:

- відбудова освітніх закладів із урахуванням принципів універсального дизайну, що передбачає доступність для дітей з ООП та інших учасників освітнього процесу (чимало педагогів, батьків, отримали інвалідність внаслідок бойових дій);

- реінтеграція учнів, які навчалися в евакуації, та створення програм адаптації для дітей, які повертаються з-за кордону, або не мали змогу здобувати освіту на належному рівні;

- відновлення повноцінної роботи інклюзивно-ресурсних центрів із розширеними функціями психосоціальної підтримки. Тощо.

*Технологічно-змістовий кластер* визначає технологічну компоненту реалізації навчання відповідно до потреб дітей з ООП. Він охоплює педагогічні стратегії та методи, які забезпечують доступність освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх можливостей; технології супроводу та підтримки таких дітей, а також їхніх родин та ін. Сучасні освітні технології (як от, адаптовані засоби навчання, ІКТ та ін.) є важливими елементами цього кластеру. Чимало технологій за роки війни зазнали істотних змін:

- освіта частково перейшла у дистанційний та змішаний формат, що потребувало адаптації методик викладання для дітей з ООП;
- використання цифрових платформ стало основним інструментом забезпечення безперервного навчального процесу;
- розширилося застосування асистивних технологій для дітей, що дало змогу певною мірою мінімізувати бар'єри в освіті. Тощо.

У післявоєнний період за необхідне вбачається:

- впроваджувати відновлювальну педагогіку, яка включає специфічні корекційні програми, психолого-педагогічний та ін. види супроводу дітей з ООП, що пережили стресові ситуації;

- розробляти комплексні навчальні програми, які поєднують традиційні та інноваційні технології для забезпечення доступності освіти, здоров'я відновлювальні технології та ін.;

- запровадити систему підготовки педагогів/психологів/соціальних працівників до роботи в умовах післявоєнної реабілітації, зокрема кризового консультування та інклюзивного супроводу. Тощо.

Ці три базисні кластери, згадані вище, сутнісно викристалізовувалися у світовій науковій спільноті упродовж кількох десятиліть та концентрувалися в основоположні підходи, які вважаються висхідними в розбудові освіти осіб з ООП, зокрема і в Українській системі освіти. Серед цих підходів варто виокремити: системний, синергетичний, командний, аксіологічний,

кондуктивний, особистісний (індивідуальний) орієнтований, середовищний, трансдисциплінарний [1].

В умовах війни *системний підхід* набув особливого значення, адже низка екстремальних викликів вплинула на всі рівні освітньої системи, потребуючи комплексних рішень для забезпечення рівного доступу до освіти та підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Він також є ключовим для забезпечення розбудови інклюзивної освіти у післявоєнний період, оскільки дає змогу розглядати всі рівні освіти як взаємопов'язані елементи, слугує відновленню та стабілізації освітньої системи. Координація дій між державою, місцевими органами влади, закладами освіти, громадськими організаціями, сім'ями; комплексна підтримка дітей, адаптація навчальних процесів та ін. заходи мають створити стійку освітню систему, здатну витримувати екстремальні виклики, забезпечувати потреби кожної дитини, в тому числі тих, хто пережив травми війни. Системний підхід уможливорює комплексне врахування всіх аспектів, що впливають на якість освіти: від психологічної реабілітації учнів до адаптації навчальних планів та програм до реалій сьогодення. До прикладу йдеться про:

- Єдність усіх рівнів системи освіти. Освіта дітей у воєнний період залежить не лише від закладу освіти, а й від злагоджених міжвідомчих рішень, міжнародної підтримки, соціальних ініціатив. Важливими в цей час стали міжсекторальні програми, що включають підтримку з боку держави, міжнародних організацій та громадських ініціатив. Варто розширювати спектр цих напрацювань.
- Комплексну підтримку дітей. Війна призвела до появи нових категорій учнів: діти з посттравматичним синдромом, переселенці, діти, які зазнали фізичних ушкоджень та ін. Необхідне дієве та ефективне поєднання освітньої, психологічної та медичної підтримки в межах єдиної системи супроводу.
- Гнучкість та адаптивність освітніх процесів. В умовах воєнного часу заклади освіти змушені швидко адаптувати навчальні програми до реалій дистанційного, змішаного або виїзного навчання. Важливим є подальше функціонування систем дистанційної освіти, мобільних навчальних центрів, програм реабілітації для дітей з ООП, позаяк чимало закладів освіти потребуватимуть тривалої відбудови.
- Співпрацю між школою, сім'єю та громадою. Війна призвела до дестабілізації родинного середовища, втрати батьками роботи, міграційних криз. Освітні установи мають створювати партнерські програми з громадськими організаціями, соціальними службами, медичними установами для комплексної підтримки дітей та їхніх родин.
- Забезпечення рівного доступу до освіти. Через руйнування закладів освіти,

нестачу ресурсів і міграційні процеси доступність освіти стала нерівномірною. Необхідне впровадження державних програм підтримки дітей та їхніх родин, створення альтернативних освітніх форматів, забезпечення дітей цифровими технологіями для дистанційного навчання. Тощо.

*Синергетичний підхід* базується на принципі взаємопідсилення та взаємодопомоги, що особливо актуально в умовах війни, коли система освіти стикається з нестабільністю, кризами та необхідністю адаптації до екстремальних умов. Він є одним із найбільш ефективних у кризових обставинах, оскільки дає змогу швидко адаптувати освітню систему до змін, використовуючи ресурси всіх суб'єктів освітнього поля та зацікавлених сторін. Завдяки взаємодії різних структур (освітніх закладів, громад, державних інституцій, міжнародних партнерів) можливо створити гнучку, адаптивну та інклюзивну систему навчання для більшості дітей нашої країни. Звернемо увагу на такі аспекти як, до прикладу:

- Самоорганізація. Війна змусила освітні заклади працювати у кризових умовах, змінювати формати навчання (дистанційне, змішане, інклюзивне). Школи, дитячі садочки, освітяни та громади створюють нові адаптивні моделі навчання, що ґрунтуються на доступних ресурсах та інноваційних підходах.
- Підсилення взаємодії між учасниками освітнього процесу. Спільна робота педагогів, батьків, психологів та соціальних служб забезпечує більш ефективну допомогу дітям, які пережили стрес, втрату чи травму. Взаємодія освітніх установ із міжнародними організаціями, благодійними фондами та громадами допомагає забезпечити доступ до якісної освіти в умовах нестабільності.
- Гнучкість та адаптація системи освіти. В умовах війни освітня система України змушена швидко реагувати на нові виклики: міграцію дітей, руйнування закладів освіти, зміну освітніх програм. Синергетичний підхід передбачає створення варіативних моделей навчання (мобільні школи, дистанційні платформи, індивідуальні освітні маршрути та ін.).
- Комплексна підтримка учнів з ООП. Взаємодія медичних, психологічних, реабілітаційних та освітніх служб допомагає дітям з інвалідністю та посттравматичними станами адаптуватися до навчального процесу. Інтеграція технологій (електронні платформи, спеціальні додатки) покращує доступ до навчання для дітей з ООП.
- Розвиток інклюзивної культури через взаємодію. Спільна діяльність колективів освітніх закладів, батьків та громадянського суспільства сприяє формуванню толерантного ставлення до дітей з ООП та постраждалих від війни. Тощо.

*Аксіологічний підхід* в інклюзії у воєнний і післявоєнний період потребує особливої уваги. У контексті наслідків війни в Україні він набуває особливої актуальності, позаяк допомагає формувати відповідальне ставлення до осіб з ООП,

зокрема дітей, які постраждали від бойових дій; зосереджує увагу на відновленні цінностей толерантності, гуманізму та рівних можливостей у суспільстві. Післявоєнний період є важливим етапом для переосмислення освітніх цінностей, особливо для дітей, які пережили травми війни. Імплементация принципів рівності та гідності кожної дитини в освітні стратегії та програми допомагає не лише в академічному розвитку, а й у соціалізації та відновленні психоемоційного стану учнів, що пережили війни. Тож, звертаємо увагу на:

- Пріоритетність гідності та прав людини. Війна призвела до збільшення кількості дітей з ООП, зокрема через травми, поранення, втрату близьких і вимушене переселення. Інклюзивна освіта в умовах війни та після неї має будуватися на забезпеченні рівних можливостей для всіх дітей, незалежно від їхнього фізичного чи психологічного стану.
- Толерантність і соціальну згуртованість. Діти, які пережили війну, можуть стикатися із соціальною ізоляцією або різними проявами дискримінації. Освітнє середовище має бути простором, де виховується взаємоповага, підтримка і взаємодопомога між дітьми з різним соціальним досвідом.
- Цінність психологічного благополуччя. Воєнні події спричинили сплеск посттравматичних розладів у дітей, що потребує посиленої уваги до психосоціальної підтримки. Використання психологічних практик у навчальному процесі є важливим аспектом аксіологічного підходу.
- Освіту як засіб подолання наслідків війни. Навчальні програми повинні містити компоненти, що сприяють розумінню пережитого досвіду, адаптації та відновленню. Інклюзія дітей з ООП після війни потребує розширення ресурсів, зокрема тьюторської підтримки та адаптації навчальних матеріалів.
- Визнання різноманітності. Війна загострила проблему інтеграції внутрішньо переміщених дітей та дітей з інвалідністю у нові спільноти закладів освіти. Аксіологічний підхід допомагає розвивати в суспільстві загалом та окремих колективах закладів освіти сприйняття різноманітності не як проблеми, а як ресурсу для розвитку соціальної стійкості.

В умовах війни *командний підхід* став надзвичайно важливим, адже діти переживають психологічний стрес, змінюють освітнє середовище, а також можуть мати нові фізичні чи когнітивні труднощі. Він є критично важливим у післявоєнний період, оскільки допомагає комплексно вирішувати навчальні, психологічні та соціальні проблеми дітей. Спільна робота різних спеціалістів забезпечує ефективну адаптацію дітей до нових умов, підтримує їхній психоемоційний стан та сприяє якісній інклюзивній освіті. Слід звернути увагу на:

- Міждисциплінарну взаємодію фахівців. Війна спричинила зростання кількості дітей, які потребують комплексної підтримки (від психологічної реабілітації до адаптації навчальних матеріалів). У складі команди психолого-

педагогічного супроводу мають бути всі необхідні фахівці, які допомагатимуть дітям долати стрес, ПТСР та інші наслідки пережитих травматичних подій.

- Індивідуалізацію навчального процесу через командну роботу. Команда фахівців спільно розробляє ІПР, що враховує потреби конкретної дитини. Для дітей, які втратили можливість навчатися в очному форматі, команда має продумувати адаптовані форми дистанційного або змішаного навчання та підтримки.
- Психологічну підтримку в навчальному середовищі. Важливою частиною командного підходу є системна психологічна підтримка учнів, які пережили втрату рідних, зміну місця проживання, окупацію або бойові дії. Вчителі, психологи та соціальні працівники мають спільно працювати над створенням безпечного освітнього простору та механізмів емоційної регуляції та відновлення психічного здоров'я дітей.
- Співпрацю з батьками та залучення громади. У післявоєнний період багато сімей стикатимуться з труднощами в адаптації дітей до нових умов. Батьки є повноцінними учасниками команди, які мають отримувати консультації щодо підтримки дитини вдома, взаємодії з навчальним закладом і соціальними службами та ін.
- Гнучкість та адаптацію навчального процесу. Діти, які мають певні порушення внаслідок воєнних дій, потребують реабілітаційних заходів, інтегрованих у навчальний процес. Важливою є співпраця між педагогами, лікарями, реабілітологами та логопедами для створення безперервного процесу навчання та відновлення.

В умовах війни *кондуктивний підхід* набуває ще більшої актуальності, оскільки зростає кількість дітей, які отримали травми, поранення, стресові розлади та психологічні проблемами внаслідок пережитого стресу. У післявоєнний час цей підхід необхідний не лише для дітей з уже існуючими порушеннями/інвалідністю, а й для тих, хто отримав їх внаслідок війни. Він допомагає забезпечити інтеграцію реабілітації та навчання, розвивати автономність дітей, сприяти їх соціалізації та формуванню необхідних навичок для повноцінного подальшого життя. Тож, слід звернути увагу на:

- Комплексний розвиток навичок. Діти, які отримали фізичні травми під час війни, потребують не лише медичної реабілітації, а й навчання, яке поєднує рухові, когнітивні та соціальні аспекти. Кондуктивний підхід забезпечує таке поєднання, допомагаючи дітям відновлювати не лише фізичні можливості, а й соціальні навички безпосередньо під час навчального процесу.
- Рухову активність у процесі навчання. Діти з пораненнями, ампутаціями, ДЦП, що загострився через стрес, потребують спеціально організованих

програм розвитку рухової активності. У післявоєнний період важливо впроваджувати методики активного залучення дітей у рухові та ігрові процеси в середовищі освітнього закладу.

- Формування автономності та самостійності. Велика кількість дітей, які постраждали від війни, можуть відчувати знижену впевненість у власних силах. Кондуктивний підхід спрямований на розвиток самостійності, зокрема через структуровані практики навчання побутових навичок, що допомагає дітям інтегруватися в суспільство.
- Роль педагога-реабілітолога. Війна збільшила потребу у фахівцях, які можуть комплексно працювати з дітьми з ООП. Педагог-реабілітолог виконує не лише роль вчителя, а й координатора всіх аспектів розвитку дитини, що особливо важливо для дітей, які мають коморбідні стани (наприклад, поєднання травм з когнітивними порушеннями та ін.).
- Спільноту як терапевтичний ресурс. Кондуктивний підхід наголошує на важливості групових занять, що допомагає дітям формувати відчуття підтримки. Для дітей, які пережили втрати чи вимушене переселення, це критично важливо для психологічного відновлення та соціалізації [2].

У контексті війни *особистісно орієнтований підхід* стає критично важливим, позаяк значна кількість дітей пережили травматичний досвід, змінили місце проживання або набули інвалідності, що потребує гнучкого та чутливого підходу до їхнього навчання й розвитку. У післявоєнний період він є необхідною умовою для розбудови інклюзивної освіти, оскільки дає змогу враховувати психологічний стан, індивідуальні потреби та освітні можливості кожної дитини. Він сприяє не лише академічному розвитку, а й соціальній адаптації та емоційному відновленню всіх дітей загалом, а надто учнів з ООП. В цьому контексті важливі, до прикладу:

- Індивідуалізація навчального процесу. Багато дітей, які пережили війну, мають труднощі у навчанні через стрес, зміну мовного середовища (якщо вони були переміщені чи евакуювались закордон) або фізичні травми. Особистісно орієнтований підхід передбачає розроблення індивідуальних освітніх траєкторій, адаптацію навчальних матеріалів та використання методик диференційованого викладання.
- Емоційна підтримка та психологічний комфорт. Діти, які пережили втрату рідних або змушені були покинути свої домівки, часто мають підвищену тривожність, посттравматичний синдром або труднощі в соціалізації. Педагоги та психологи освітніх закладів мають враховувати емоційний стан учнів, створювати безпечне середовище та використовувати техніки емоційної регуляції.
- Залучення дитини до власного навчання. Діти, які пройшли через воєнні події,

можуть відчувати втрату контролю над своїм життям, що впливає на їхню мотивацію до навчання. Особистісно орієнтований підхід стимулює активну участь дитини в навчальному процесі, даючи їй можливість вибору, самостійного прийняття рішень і самовираження.

- Врахування життєвого досвіду дитини. Освітній процес має інтегрувати досвід дитини, пов'язаний із війною, допомагаючи їй осмислити та подолати пережите. Використання методик наративної терапії, інтеграція елементів арт-терапії та проєктного навчання можуть допомогти дітям виразити свої емоції та відновити психологічну рівновагу.
- Гнучкість навчальних підходів. Діти, які внаслідок війни змінили освітній заклад, можуть мати розрив у навчальних програмах або відмінності в рівні знань. Гнучкі освітні підходи (наприклад, модульне навчання, використання цифрових ресурсів, дистанційна освіта) допомагають компенсувати ці прогалини.

В умовах війни, коли тисячі дітей втратили звичне життєве оточення, змінили місце проживання або зазнали травм, створення адаптованого інклюзивного середовища набуває критичного значення. *Середовищний підхід* є ключовим у післявоєнний період, позаяк дає змогу створити інклюзивне, адаптоване та безпечне освітнє середовище для всіх дітей, незалежно від їхнього фізичного стану, психологічного досвіду чи соціального статусу. Формування комфортного середовища сприяє не лише академічному успіху, а й емоційному відновленню та соціальній адаптації українських дітей. Отже потрібні:

- Фізична доступність освітнього середовища. Велика кількість дітей, які отримали травми внаслідок війни (поранення, ампутації, контузії), потребують безбар'єрного доступу до освітніх закладів. Необхідність адаптації інфраструктури: пандуси, ліфти, спеціалізовані меблі, тактильні доріжки, доступні санітарні кімнати та ін.
- Психологічна безпека та підтримка. Багато дітей, які пережили війну, мають підвищену тривожність, страхи або посттравматичний синдром. Освітнє середовище має бути дружнім і психологічно комфортним (створення «тихих кімнат», запровадження програм психологічної підтримки, тренінги для педагогів стосовно роботи з травмованими дітьми).
- Соціальна інклюзія та створення підтримуючої спільноти. Діти, які внаслідок війни переїхали в інший регіон, часто стикаються з труднощами в соціалізації через мовні чи культурні відмінності. Важливий розвиток інклюзивних освітніх спільнот, тьюторства, наставництва, груп підтримки для дітей-переселенців і тих, хто пережив втрату.
- Гнучкість і адаптивність навчального середовища. Внаслідок зміни місця проживання або тривалі перерви у навчанні багато дітей потребують індивідуальних освітніх маршрутів. Використання змішаних форм навчання

(онлайн та офлайн), дистанційних платформ, адаптованих програм для дітей з ООП та ін.

- Культурна та інформаційна доступність. Діти з різних регіонів можуть мати різний культурний та мовний досвід, що впливає на їхню інтеграцію у нові спільноти освітніх закладів. Важливим є розроблення доступних матеріалів, адаптація підручників, створення програм для швидкого інтегрування дітей у навчальний процес.

У контексті війни *гетерологічний підхід* набуває особливого значення, оскільки система освіти стикається з великим розмаїттям освітніх потреб дітей, які зазнали фізичних, емоційних та соціальних потрясінь. Він є ефективною відповіддю на освітні виклики, спричинені війною, бо враховує унікальність кожної дитини та сприяє створенню інклюзивного середовища, де кожен учень може навчатися відповідно до своїх можливостей і потреб. Формування толерантного та адаптивного освітнього простору допомагає не лише академічному розвитку дітей, а й їхній психологічній та соціальній реабілітації. В цьому контексті конче важливі:

- Прийняття різноманітності як освітньої норми. Після початку війни заклади освіти стикнулися з новими категоріями учнів: діти-переселенці, діти з ПТСР, діти, які втратили рідних, учні з бойовими травмами та ін. Гетерологічний підхід сприяє створенню освітнього простору, де всі ці учні мають отримувати рівні можливості для навчання, а також необхідний комплексний супровід.
- Індивідуалізація освітнього процесу. Діти з різним рівнем психологічної та когнітивної адаптації потребують персоналізованих підходів. Освітні заклади мають використовувати диференційовані методи навчання, щоб задовольнити потреби дітей із різним рівнем знань та психоемоційним станом.
- Взаємодія дітей із різним досвідом. Колективи освітніх закладів стають більш різнорідними, бо до класів долучаються діти з різних регіонів, культурних середовищ і з різним досвідом війни. Використання методик взаємного навчання, проєктної діяльності та групової роботи сприяє соціалізації та подоланню ізоляції.
- Гнучкість освітньої системи. Внаслідок війни багато дітей втратили можливість навчатися у звичних умовах, змушені переходити на онлайн-формати або адаптуватися до нових навчальних програм. Освіта має бути варіативною, давати змогу комбіновані форми навчання та забезпечувати доступність матеріалів для дітей із різними освітніми потребами.
- Емоційна підтримка та врахування психологічних відмінностей. Учні, які пережили війну, можуть мати різний рівень стресостійкості та емоційної зрілості. Вчителі мають бути готові до роботи з різноманітними психоемоційними станами учнів та впроваджувати підтримувальні техніки навчання.

В умовах війни *трансдисциплінарний підхід* набуває особливої значущості, позаяк діти з ООП, зокрема ті, хто постраждав внаслідок бойових дій, потребують комплексної допомоги. Трансдисциплінарний підхід у післявоєнний період стає важливим інструментом для забезпечення комплексної підтримки таких учнів. Він дає змогу не лише ефективно організувати навчальний процес, а й створити системну взаємодію між освітянами, медиками та соціальними службами для забезпечення максимальної адаптації дітей до нових умов. Тож, слід звернути увагу на такі аспекти як:

- Інтеграція спеціалізованих знань для вирішення комплексних проблем. Війна призвела до збільшення кількості дітей із коморбідними порушеннями (наприклад, поєднання фізичних травм та ПТСР та ін.). Трансдисциплінарний підхід дає змогу створити індивідуальні програми навчання та реабілітації, які враховують комплексні потреби дитини.
- Командна взаємодія фахівців. Через війну багато дітей опинилися в новому середовищі, що ускладнює адаптацію. Завдяки взаємодії педагогів, психологів, соціальних працівників і медичних фахівців можна створювати ефективні моделі підтримки дітей у закладах освіти і громадах.
- Участь родини у процесі підтримки дитини. Війна призвела до руйнування сімейних зв'язків, втрати батьків, соціальної дезадаптації. Трансдисциплінарний підхід передбачає активне залучення сім'ї до навчального та реабілітаційного процесу, що сприяє психологічному відновленню дитини, а також членів її родини.
- Гнучкість та адаптивність навчального процесу. Діти, які пережили війну, часто мають специфічні освітні потреби (наприклад, труднощі з концентрацією уваги, підвищену тривожність, проблеми із засвоєнням інформації). Трансдисциплінарний підхід допомагає адаптувати навчальні програми відповідно до індивідуальних можливостей дитини.
- Психосоціальна підтримка як складова освіти. Багато дітей мають психологічні травми внаслідок бойових дій, втратили близьких чи зазнали вимушеного переселення. Психологічна підтримка має інтегруватися в освітній процес через формування емоційної стійкості, розвитком навичок саморегуляції та створення безпечного середовища в закладах освіти [3].

**Підсумуємо:** трансформація концептуальних кластерів інклюзивної освіти в умовах війни передбачає їх адаптацію до кризових умов, що проявляється у зміні ціннісних пріоритетів, перегляді організаційних механізмів і використанні розширеного спектру технологічних інструментів. У післявоєнний період головним завданням залишається розбудова інклюзивної системи освіти, враховуючи нові соціальні та психологічні реалії. Важливим напрямом є

інтегрування дітей з ООП у загальне освітнє середовище на основі оновлених підходів до навчання та виховання, що сприятиме формуванню стійкого та толерантного суспільства.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Колупаєва, А.А. and Таранченко, О.М. (2023) Інклюзія: покроково для педагогів: навчально-методичний посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). <http://lib.iitta.gov.ua/739317/>
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року».
3. Безпечне освітнє середовище: Надання індивідуальної підтримки учням з особливими освітніми потребами під час підготовки до реагування на надзвичайні ситуації Методичні рекомендації: ДУ «Український інститут розвитку освіти» <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannyu>

**Тименко Володимир Петрович,**  
*доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник  
відділу інноваційних технологій в освіті обдарованих,  
Інститут обдарованої дитини НАПН України,  
tymenkovp@gmail.com*

**Бровченко Анатолій Іванович,**  
*канд. пед. н., професор кафедри дизайну,  
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,  
brovchenko\_a@ukr.net*

#### **ІНТЕРДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ НАУКОВОГО ДИЗАЙН-МИСЛЕННЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ**

*Анотація. У статті розглядається інтердисциплінарний підхід до розвитку наукового дизайн-мислення, що поєднує методи та концепції з різних галузей знань. Виокремлено ключові аспекти інтердисциплінарного підходу: освітній, соціальний, технологічний. Представлено перелік моделей методик, що сприяють розвитку обдарованості учнів проєктно-творчою здібністю.*

*Ключові слова: інтердисциплінарність, наукове дизайн-мислення, STEAM-освіта, проєктне навчання, дизайн-обдарованість, проєктно-творчі здібності.*

*Abstract, The article considers an interdisciplinary approach to the development of scientific design thinking, combining methods and concepts from different fields of knowledge. The key aspects of the interdisciplinary approach are highlighted: educational, social, technological. A list of models of methods that contribute to the development of students' giftedness in design and creative abilities is presented.*